

Τὸν Σάθα ὀνομάζουσαν χαλκέντερον. Δίκαια. Ἡ ἀνεξάντλητη φιλοπονία του, τοῦ στοίχισε τὸ φῶς του καὶ τὴν ὑγεία του. Τοῦ χρειάζονταν ὁμως καὶ τι, γὰρ νὰ δώσῃ ἀκόμα πειὸ πολλὴ λάμψη καὶ ἀξία στὸ ἀπέραντο καὶ πολύμοχθο ἔργο του,—ἡ ἐπιστημοσύνη. Ὁ Σάθας δὲν ἐποῦδασε τὴ φιλολογία τὴν ἐμάθαινε μόνος του στὴν ἐξέλιξι τῶν ἐρευνῶν του, ἦτανε αὐτομαθής. Γι' αὐτὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του, ἔργα μὲ πολλὴν ἀξία, λείπει ἡ ἐπιστήμη, ἡ μέθοδος, τὸ σύστημα, ἡ ἐπιστημονικὴ διαπραγματεύσει. Στὶς μελέτες του ἐθίξεν ἄπειρα ζητήματα, καὶ στὰ μικρὰ ὁμως καὶ στὰ μεγάλα εἶχε χειραγωγὸ μόνον τὴν προσωπικὴ του ἀντίληψη, ἔκανε τολμηρὰ καὶ ἐκινδύνους ἀποπειρες, καὶ ξεπελάγωνε. Ἡ διάνοιά του ἦτανε θησαυρὸς γνώσεων ἀκένωτος, ἡ πολυμάθειά του ἦτανε αὐτόχημα τεράστια, ἡ ἔκθεσί της ὁμως ἦτανε τόσο ἀνεπιστημονικὴ καὶ ἀντιεπιστημονικὴ, ὥστε στὸν ἀναγνώστη νὰ μένῃ ἡ ἐντύπωσι, ὅτι μάταια σχεδὸν ἐπῆγε τόση εὐφυΐα, τόση προσπάθεια καὶ τόση γνώσις. Πρόχειρα ἂς ἀναφέρωμε ἐδῶ γιὰ παράδειγμα τὴν Εἰσαγωγὴν του στὸ «Κρητικὸν Θέατρον» («Ἱστορικὸν Δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν»), ποῦ ἐξέδωκε στὴ Βενετία (1879). Τὸ σύγγραμμα αὐτὸ εἶνε πραγματικῶς θησαυρὸς πολυγνωσίας, «μνημειῶδες» στὸ εἶδος του, ἀλλὰ καὶ τόσο ἀκατάστατο καὶ δυσμεταχείριστο γιὰ τὴν ἀμεθοδίαν καὶ ἀνεπιστημονικότητά του, ὥστε νὰ καταντᾷ νὰ εἶνε ἀπλῶς ἀποθήκη πνευματικῶν ὕλικῶν.

Ἡ ἔλλειψις αὐτῇ τοῦ μακαρίτη Σάθα σημειώνεται ἐδῶ ὅχι γιὰ νὰ καταλογισθῇ ὡς παθητικὸ του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξαρθῇ περισσότερο ἡ ἱκανότης λογίου, ποῦ χωρὶς ἐπιστημονικὸν καταρτισμὸν κατάρθωσε τὸ κολοσσιαῖο ἔργο ποῦ θαυμάζει ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος. Καὶ φαντάζεται κανένας τί θὰ κέρδιζεν αὐτὸς ὁ κολοσσὸς εἰς εἶδος, ἂν ἡ τεραστία αὐτῇ μάθησι ἦταν τακτοποιημένη μὲ τὸ νοικοκυρεμένο πνεῦμα τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς, τὴν εὐμεθοδίαν καὶ τὴ συστηματικότητά.

Ἄλλ' ἀρχοῦν ἐδῶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα γιὰ τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Σάθα, ἔργο ποῦ ἐκτιμήθηκε ὅπως τοῦ ἀξίζει καὶ ἀπὸ τοὺς ξένους, καὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας, καὶ ποῦ ἐκτιμᾶται ἀκόμα περισσότερο ὅσο προχωρεῖ καὶ ἀναπτύσσεται γοργὰ ἡ βυζαντινολογία.

ΦΥΛΕΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ (*)

Τὰ ρωτήματά σας εἶναι τέτοια ποῦ μοναχὰ γιὰ νὰ καταστρώσει κανεὶς τὸ πρόβλημα κάπως καθαρά θὰ χρειάζονταν πρῶτα ἓνα βιολογικὸ ξεκαθάρισμα τῆς εβρωπαϊκῆς ιστορίας καὶ τῆς φυλετικῆς μας σύστασης, θὰ χρειάζονταν μάλιστα νὰ μελετήσῃ κανεὶς τὸ χαραχτήρα τῆς ποιητικῆς καὶ μεταφυσικῆς μας συνειδήσης. Μὰ γιὰ τὴ Ρωμοσύνη τέτοια δουλιὰ δὲν ἔχει γίνει ἀκόμα, καὶ ἀκολουθεῖ ἐτσι ἀναγκαστικὰ πῶς εἶναι παράτολμο νὰ βγάλουμε ὅχι μονάχα θετικὰ μὰ καὶ πιθανόφανα πορίσματα.

(*) ΣΗΜ. Οἱ σελίδες αὐτὲς εἶνε παρμένες ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο βιβλίον μας «Ἐρευνα γιὰ τὶς μελλοντικὰς κατευθύνσεις τῆς φυλῆς μας» ποῦ θὰ κυκλοφορήσῃ ἀργότερα.

Κι από μερικά σας ρωτήματα συμπεραίνω πώς ίσως νά μήν καλοκα-
ταλαβαίνετε ποιό αλήθεια είναι τό πρόβλημα. Π. χ. μιλάτε γιά κάποιο
«πατριωτισμό πολιτισμού»—εβρωπαϊκού καί ίσως ανθρωπίνου. Όμως αφτά
είναι αντίλογα λόγια. Κάθε πολιτισμός είναι ριζωμένος σέ ορισμένη φυλή
καί πατρίδα. Ποτέ του δέν πάει πάρα πέρα. Ψυχή καί κορμί δέ χωρίζουν-
ται. Είναι ειπωμένο πώς η ανθρωπότητα θέν υπάρχει. Καί γι' αφτό δέν
υπάρχει ανθρωπίνος πολιτισμός καί ακόμα λιγώτερο ο πατριωτισμός του.
Αλλού πάλι μιλάτε γιά τήν επιστήμη καί τή θρησκεία σά νά είτανε αντί-
θετες έννοιες. Πολύ στραβό. Η αληθινή επιστημονική συνείδηση έχει πάντα
βάση καί πηγή της τή σοβαρή θρησκευτική (ή μεταφυσική, τό ίδιο κάνει)
αντίληψη τής ζωής. Αφτό πού ίσως θέτε νά πείτε είναι πώς οι Εκκλησίες
μισούν τή λήπτερη μάθηση—μά η θρησκεία η αληθινή δέ βρίσκεται στίς
Εκκλησίες, ούτε σέ κείνες κán πού λέγονται χριστιανικές.

Αλήθεια αφτό πού ρωτάτε είναι «τί δρόμο θά τραβήξει η ζωή ; »
Ποιός όμως τολμά νά τό προφητέψει ; Η ζωή—καθώς καί σεις τό λέτε—
δέ γυρίζει σέ ομοίομορφους μηχανικούς κύκλους μά πάντα ξανανιώνει δια-
φορετική. Δέ λογαριάζει κανείς τό άβριο από τήν ιστορία τού προχτές.
Αφτό πού αξίζει όμως είναι νά ξέρει κανείς τί θέλει καί γιατί τό θέλει.
Τά παρακάτω μου λόγια ελπίζω νά φανερώσουν πιό καθαρά τήν ιδέα μου.

Η ερχόμενη ιστορία τού ελλητισμού θά καθοριστεί, σάν καί πάν-
τοτε, από τό είδος τής φυλής πού θά μορφωθεί καί θά κυριαρχήσει στήν
Ελλάδα. Δέν μπορώ—ούτε, θαρρώ, κανένας άλλος μπορεί νά προβλέψει τί
είδος φυλής θά ζυμωθεί μέσα στό καινούριο κράτος, ούτε κán άν θά θεμελιω-
θεί μιά φυλή ομοούσια καί καλοδέματη. Μπορεί μάλιστα νά ξεχειλίσει η
ασυναρτησία τής ανακατεψιάς μέ όλους τούς κακόφυλους καί μισόφυλους καί
τά συροσημητικά σμιγάδια πού σκουληκιαζούνε γύρω τριγύρω στή Μεσόγειο.

Ένα πράμα πρέπει νά καταλάβουμε καθαρά. Ο σημερινός πολιτισμός
τής Εβρώπης είναι σχεδόν ολάκερος τεφτονικός. Βασίζεται στήν Αγγλία,
στήν Ολλάντα, στή Γερμανία καί στή Γαλλία—όχι τήν τωρινή Γαλλία μά
κείνη πού ξεψύχησε στά 1789. Τόν πολιτισμό αφτό είμαστε αναγκασμένοι
νά τόν έχουμε γύρω μας γιατί είναι κυρίαρχος. Καί θά τόν ακολουθήσουμε
έτσι ως εκεί πού μάς ορίζει χωρίς όμως καί νά τόν κάνουμε ποτές δικό μας.
Είναι καί αφτός περιγυριά—όχι δική μας οργανική ζωντάνια.

Τόν τεφτονικό πολιτισμό τότε μάχεται καί τόν μπαταλιάζει καί ίσως
τόν πνίξει μιά μέρα τό κοπάδι πού κατεβαίνει από τό ξεσπόριασμα τής ση-
μιτισμένης Ρώμης—από τό σάπιο Χάος τών Εθνών καθώς τόσο αληθινά τό
ξήγησε ο Houston Stewart Chamberlain. Οι απόγονοι τού άμορφου
ρωμαϊκού imperium είναι σήμερα όλα τά λεγόμενα λατινικά έθνη. Καί
δίχως άλλο υπάρχει λόγος βαρύς γιά νά λεγόμαστε καί μείς Ρωμιοί.

Η δική μας ελπίδα σωτηρίας είναι πώς έχουμε ακόμα—κατά τή
γνώμη μου—αρκετές φυλές μέσα μας πού δέν τίς πείραξε βαθιά τό λατι-
νικό (ή συροσημητικό) φαρμάκι—καθώς τούς Ρουμελιώτες, τούς Αρβανίτες,
τούς κάτω γνήσιους Έλληνες, Σλάβους ή άλλους Άριους. Τά δημοτικά
μας τραγούδια καί η δημοτική μας γλώσσα είναι σημάδια πώς δέ χάσαμε
ολότελα τήν άρια μας καταγωγή. Οι φυλές αφτές πολεμήσανε στό 21—
καί όχι οι λογής λογής Γραικύλοι. Κι άν οι φυλές αφτές γίνουν η αποκλει-
στική βάση τού ελλητισμού τότε θά φτιάσουμε δικό μας πολιτισμό πού θά
συγγενέβει όχι μόνο μέ τόν τεφτονικό μά καί μέ τόν αρχαίο ελληνικό.

Θά αγαπήσουμε τότε τήν ατομική λεφτεριά καί τήν τίμια πίστη, μά θά μισούμε κάθε καθολοκισμό—είτε θρησκευτικό (δογματικές εκκλησίες) είτε κοινωνικό (σοσιαλισμό καί κρατισμό κάθε είδους) είτε οικονομικό (προστασίες καί τυραννικούς συνεταιρισμούς) είτε πνευματικό (σαταρπισμό στήν παιδεία, έλλειψη πρωτόβουλης έρευνας καί πλαστικής μεταφυσικής). Θά αγαπούμε τή φυλή μας περισσότερο από κάθε άλλο καί θά τή φυλάγουμε από κάθε παραταίριασμα, καί θά κακοβλέπουμε τόν ανθρωπισμό καί κάθε ανόσια αδερφοσύνη από κείνες πού θένε ο καθολικός ο Πάπας, ο κοινωνικός δημαγωγός καί ο φραντσέζος ο δογματιστής. Αφτό δέ θά πεί πώς θά σηκωθούμε νά δυναστεύουμε κάθε αλλόφυλο μά θά πεί πώς πρέπει νά έχουμε γερά δικά μας σύνορα—καί πολιτικά καί φυλετικά καί πνευματικά. Όποιος ξυγώσει γιά νά τά σπάσει θά τόνε σπάνουμε. Μά ούτε πάλι θά ξεμονωθούμε. Θά δανειζόμαστε ό,τι μάς χρειάζεται μά θά είμαστε λέφτεροι δανειστάδες—όχι είλωτες ξένου πολιτισμού. Αλλιώςτικά θά πέσουμε καί μείς ξανά μέσα στό Χάος τό μιζοβάρβαρο.

Πώς ο Ρωμιός ξέρει τήν αξία τής φυλής υπάρχουν δείγματα σημαντικά. Θυμίζω τούς Χιώτες πού μέ τή στενή τους επιμιξία καταφέρναν νά φτιάσουν καί νά βαστάξουν ξεχωριστό καί αξιο δικό τους τύπο. Καί φυσικά η προστασία δυνατού κράτους βοηθά σημαντικά τό θεμέλιωμα γερού φυλετικού οργανισμού. Θαρρώ μάλιστα πώς τό συνταίριασμα τό φυλετικό πού έγινε στήν Ελλάδα από τό 1830 καί ύστερα είναι ο πιό σπουδαίος λόγος πού έφερε τό σημερινό μερικό ξανάνωμα. Πώς η φυλή έχει τώρα συνολικό δικό της χαρακτήρα τό βλέπει κανείς ξάστερα διαβάζοντας τά έργα τού Παλαμά. Μά νά μή νομίσουμε πώς είμαστε κιόλας απάνω σέ σίγουρη βάση. Η πειθαρχία μας είναι ακόμα μισερή καί δέ βάζουμε στή δουλιά μας αρκετή ειλικρίνεια καί αφοθυσία. Ούτε ακόμα ξετινάξαμε από πάνω μας τή γλωσσική ψεφτιά—τά ελεεινό αφτό λείψανο τής σκλαβιάς μας στόν καθολοκισμό.

Μέ δυό λόγια. Τό κάθε τι βασίζεται στήν ποιότητα τής φυλής, δηλαδή στήν οργανική ζωντάνια τής κοινωνίας. Άν είναι δυνατή, ομοιόμορφη, σταθερή καί καθαρή από κάθε ξένη λέρα, τότε θά χτίσει τό δικό της χαρακτηριστικό πολιτισμό. Άν όχι, θά παρακλυά κυβερνημένη από κάποιο εξωτερικό imperium, δίχως θέληση δική της, δίχως δικό της τύπο, δίχως αξία αληθινά ανθρωπινή.

Κανένas νόμος ούτε σχολίο κανένα δέν μπορεί νά μάς βοηθήσει. Η ατομική συνείδηση θά ρυθμίσει τήν τύχη τής φυλής.

Καί τελειώνοντας θά σάς παρακαλέσω νά προσέξετε τό υστερόγραφο σας. Γράφετε : «Οί άπαντήσεις μπορούν νά γραφοῦν σ' όποιοδήποτε γλωσσικό ιδίωμα.» Νά λοιπόν πάλι ο καθολοκισμός, νά ο σατανικός κίντυνος, νά η δήθεν ανοιχτόμυαλη λεφτεριά πού είναι δειλία, έλλειψη φυλετικού χαρακτήρα, απρόσωπη αβουλία. Όποιος νομίζει πώς η δημοτική είναι η αληθινή μας γλώσσα δέν πρέπει νά παραδέχεται κανένα άλλο «γλωσσικό ιδίωμα» ή κακοφόρμισμα. Πρέπει καί στή γλώσσα μας νά έχουμε σύνορα θετικά καί καλοκομένα. Αλλιώςτικά χανόμαστε πάλι μέσα στό Χάος τό καθολικό.